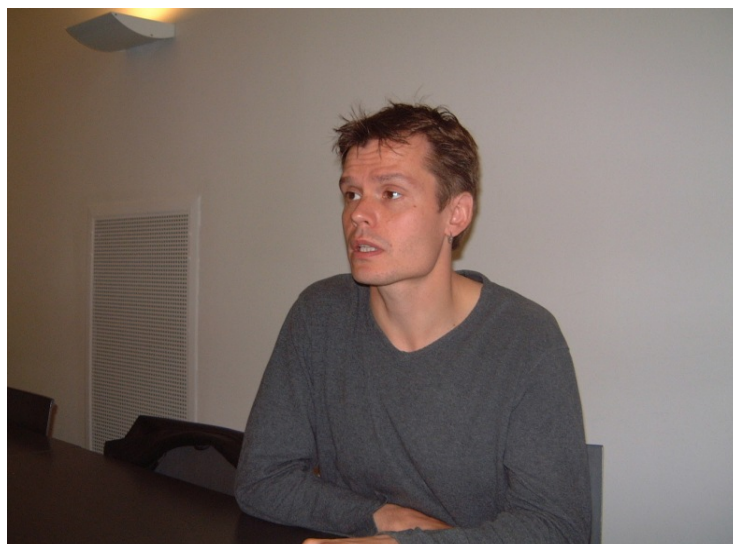

Valkonaama comanchien historioitsijana

Väitöshaastattelussa Pekka Hämäläinen

Intiaanien historia on Yhdysvalloissa erittäin politisoitunut aihealue, sanoo Pekka Hämäläinen. Esitettäessä uusia tulkintoja Amerikan alkuperäiskansojen roolista ja toiminnasta historiassa täytyy väitteet kyetä perustelemaan erityisen huolellisesti, sillä vastaväitteitä on varmasti luvassa. Teema on Yhdysvalloissa samaan tapaan kansallisesti kiistelty kuin talvi- ja jatkosodan historia Suomessa.

Pekka Hämäläinen väitteli filosofian tohtoriksi Helsingin yliopiston historian laitoksessa 14. kesäkuuta 2001. Hänen väitöskirjansa *The Comanche Empire: A Study of Indigenous Power, 1700-1875* sai vastaväittäjänä toimineelta professori John Wunderilta (University of Nebraska-Lincoln) kiitosta rohkeista, omaperäisistä ja perustelluista tulkinnoistaan. Teoksessa esitetään, että comanche-intiaanien asema Pohjois-Amerikan suurten tasankojen eteläosissa oli käsiteltynä aikana niin vahva, että alueen valtajärjestelmässä juuri comanchet muodostivat keskuksen, johon verrattuna ympäröivät intiaanikansat ja eurooppalaiset olivat perifeerisessä asemassa.

Comanchet rakensivat ja hyödynsivät asemaansa ennen kaikkea kaupankäynnin avulla. He pystyivät sanelemaan kaupan ehdot naapureilleen ja alistamaan näitä sekä

sotilaallisesti että taloudellisesti. Tasangoille syntyi uudenlainen kulttuuri, joka kuitenkin perustui kestävämmälle pohjalle, sillä comanchet, kuten muutkaan tasankointiaanit, eivät kyenneet löytämään hevos- ja biisonikulttuurissaan tasapainoa alueen luonnon kanssa, vaan erityisesti liikametsästyksestä seurasi taantuma, joka helpotti suuresti yhdysvaltalaisen pyrkimystä intiaanien alistamiseksi 1800-luvun puolivälistä alkaen. (Tähän on tulossa linkki tekeillä olevaan kirja-arvosteluun.)

Historia ja sen poliittiset lukutavat

Hämäläinen kirjoittaa intiaanien historiasta siten, että näitä ei automaattisesti pidetä kolonialismin epäoikeutettujen sortotoimien kohteena eikä myöskään jaloina villoina, jotka olisivat ennen eurooppalaisten invaasiota eläneet autuaassa, ikaikaisessa ja sopusointuisessa luontosuhteessa. Onko siis niin, että kaukaisesta Suomesta käsin kirjoitetussa intiaanien historiassa on itse asiassa helpompi ohittaa erilaiset etukäteisymmärrystä rajoittavat poliittisen korrektiuden vaatimukset kuin olisi yhdysvaltalaisen tutkijan tapauksessa?

- Eräänlainen akateeminen "itseruoskinta" on yhdysvaltalaisille tutkijoille tyypillistä. Syyllisyys intiaanikulttuureiden tuhosta tuodaan selkeästi esille. Valkoisesta valtaväestöstä polveutuvilta alan tutkijoilta edellytetään julkilausuttua kannanottoa alkuperäiskansojen kohtalosta.

- Toisaalta osalle intiaanitaustaisista tutkijoista eivät mitkään katumusharjoitukset ole riittäviä ja angloamerikkalaisen taustan omaavien tutkijoiden tutkimuksen arvo pyritään lähtökohtaisesti kiistämään.

Hämäläinen kertoo edelleen, että myös hän on ulkopuolisuudestaan huolimatta saanut konferensseissa kohdata intiaanikuulijoiden protesteja ja ulosmarsseja. Comanchien tutkijana "white boy" joutuu luovimaan amerikkalaisen politiikan tyrskyissä, halusi tai ei. Hämäläinen haluaa kuitenkin muistuttaa kolikon toisesta puolesta: siitä, että tavanomaisten riviamerikkalaisten käsitykset intiaaneista saattavat yhä edelleen olla hyvinkin darwinistisia, suorastaan rasistisia.

- "Lännen historia" on kuitenkin viimeisen parinkymmenen vuoden ajan ollut yhdysvaltalaisen akateemisen historiantutkimuksen suosikkiaiheita. "Lännen" tutkimuksen tieteellistä uskottavuutta on pyritty kasvattamaan ja samalla särkemään vanhoja klisheitä.

Uusi kuva comancheista, imperiumi ja maailmanjärjestelmä

Comancheja käsittelevän teoksen yhteydessä esiin nousevat väkisinkin kysymykset, miksi juuri he olivat tutkimisen arvoinen erikoistapaus; mitkä asiat erityisesti luonnehtivat comancheja.

- Comanchet ovat yksi "klassisista" intiaaniheimoista; kuitenkin heimoista juuri se, jolla on perinteisesti ollut erityisen huono maine. Historiankirjoituksessa on korostettu heidän väkivaltaisuuttaan. Comanchet määrittivät - ja määrittelevät tänäkin päivänä - identiteettinsä erityisesti kielen kautta. He ovat siten kieliyhteisö, joka kuitenkin mieltää omaavansa itselleen ominaisen, yhteisen "oikeiden ihmisten" kulttuurin. Kalliovuorten alueella eläneistä shoshoneista 1700-luvun alussa tapahtuneen eroamisen jälkeen comanchet vaelsivat eteläisille preerioille ja jakautuivat vähitellen useiksi eri heimoiksi. Yhtenäisen poliittisen kulttuurin ja kielen varassa ne yhdessä muodostivat hyvin tiiviin heimoliiton, jonka jäsenet mielsivät itsensä comancheiksi.

Kutsut kirjassasi tätä heimoliittoa imperiumiksi. Perinteisesti tämä käsite tarkoittaa keisarikuntaa ja yhtenäistä, hierarkkista valtiota. Miten perustelet teoksesi valta- ja valtioaiheisia käsitevalintoja?

- Imperiumi-käsitteen käyttö perustuu siihen, että comanchet olivat 1700-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta lähtien useita eri alueita kontrolloiva voima, joka pystyi dominoimaan ja riistämään myös lähialueiden eurooppalaisia siirtokuntia, niin espanjalaisia kuin ranskalaisiakin. Eritoten eurooppalaisten siirtokuntien kontrolloiminen ja alistaminen teki comanchien vallasta enemmän kuin paikallisen hegemonian.

- Comanchet rakensivat oman ydinalueensa ulkopuolisia alueita dominoivan ja hyväksikäyttävän imperiumin, joka perustui sodankäynnille, kaupalle ja diplomatialle. Laajimmillaan he pitivät hallussaan Pohjois-Meksikoa melkein maan keskiosiin asti. Pohjois-Meksikon muodostamaa periferiaa comanchet riistivät ja alistivat jopa siten, että Meksikon kyky puolustautua pohjoisessa heikkeni selvästi ja Yhdysvaltojen oli helpompi olla voitokas vuosien 1848-49 sodassa, jossa se valloitti nykyisten lounaisten osavaltioidensa alueen.

- Muista käsitteistäni tärkeimpiä ovat Immanuel Wallersteinilta ja hänen seuraajiltaan lainatut maailmanjärjestelmäteorian (*world-system theory*) termit. Tarve comanchien valtajärjestelmän jäsentämiseen kokonaan oman sanaston kautta on olemassa, mutta lopulta wallersteinilaisten, alun perin uuden ajan alun Eurooppaa kuvaamaan kehitettyjen käsitteiden soveltaminen oli työn tässä vaiheessa toimivin ratkaisu.

Erityisen toimiva oli erottelu keskuksen (*core*) ja periferian (*periphery*) välillä. Koko ajan piti kuitenkin muistaa, että comanchien imperiumi oli paikallinen eikä globaali järjestelmä. Laajemmassa perspektiivissä tarkasteltuna comanchien asema oman järjestelmänsä keskuksena muuttuisi luonnollisesti rooliksi laajemman järjestelmän periferiana. Käytänkin Wallersteinilta omaksuttuja käsitteitä tutkimuksessani vain epäsuorasti, enkä ole varma, mitä mieltä hän olisi itse tavastani soveltaa niitä.

- Comanche-imperiumin dynamiikka on kuitenkin sama kuin Wallersteinin teoriassa. Comanchien järjestelmä oli alueellinen, mutta perustui keskusalueen (comancheheimojen ydinalue) ja reuna-alueilla sijaitsevien, alistettujen periferioiden (ennen kaikkea eurooppalaiset siirtokunnat) välisen asetelman hyväksikäyttöön niin kaupankäynnin kuin väkivaltaisten ryöstöretkien (*raiding*) kautta. Alueen keskusvoiman (*core-like power*) muodostivat comanchet, jotka alistivat "takamaat" ja lähiseudun eurooppalaiset koloniat niin sotilaallisen voimankäytön, systemaattisen kauppapolitiikan kuin taitavan diplomatian keinoin. Comanchien valta perustui rationaaliseen, suunnitelmalliseen strategiaan.

Antropologian ja historian raja-aitaa kaatamassa

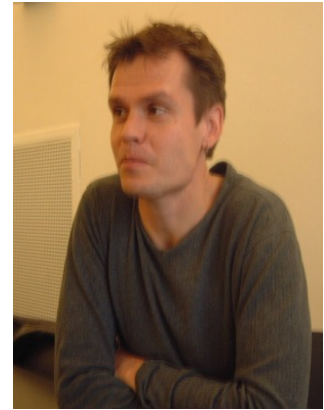
Hämäläinen mainitsee väitöskirjatyönsä lähtökohdaksi ja tavoitteeksi erityisesti intiaanien poliittisen historian kirjoittamisen: sen korostamisen, että intiaanit olivat aktiivisia ja rationaalisia toimijoita, eivätkä passiivisia uhreja siirtomaaherrojen kynsissä. Toisaalta tutkimusasetelmaa oli Hämäläisen mukaan pakko lähestyä hyvin laajasta näkökulmasta, sillä ilman intiaanien talous-, kulttuuri- ja mentaliteettihistoriaan perehtymistä aihepiiri ei ole eurooppalaiselle ymmärrettävä. Pelkän perinteisen poliittisen historian keinoin eivät intiaaneille ominaiset kulttuuriset käsitteet, arvot ja tavoitteet tule ulkopuoliselle käsitettäviksi. Tämä taas estää näkemästä intiaanien systemaattista poliittista toimintaa. Tässä mielessä Hämäläisen valitsema tutkimusote on häneen jo varhain vahvan vaikutuksen tehneiden annalistien teesejä seurailleen totaalihistoriallinen ja poikkitieteellinen - erityisesti ympäristöhistorian ja antropologian suuntiin.

- Antropologian ja historian välisen raja-aidan paikkaa ei voida intiaanitutkimuksen tapauksessa yleensä edes osoittaa. Itse lähestyn intiaanien historiaa käyttäen niin sanottua etnohistoriallista metodia, joka on Yhdysvalloissa vakiintunut miltei omaksi tieteenalaksi historian ja antropologian rinnalle. Oppialarakenteiden eroa sekä historian ja antropologian välisen erottelun häilyvyyttä osoittaa sekin, että Yhdysvalloissa

väitöskirjani olisi voitu sinällään hyväksyä myös antropologian oppiaineeseen.

Sota vai kauppa?

Hämäläisen väitöskirjan keskiössä on comanchien kauppaverkosto ja sen rakentuminen. Käytännössä comanchet dominoivat alueensa kauppaa, mikä oli heidän hegemoniansa ydin. Hämäläisen mukaan sotilaallinen valta-asema ei ollut, etenkin comanche-imperiumin myöhemmissä vaiheissa, läheskään yhtä keskeinen valtalähde kuin on oletettu.

- Toki sotilaallisen hallinnan ja voiman saavuttaminen oli imperiumin luomisessa ja ylläpitämisessä tärkeää, mutta taloudellinen dominointi oli lopulta ratkaisevampi. Comanchet keskittyivät luomaan ylijäämiä ja sijoittamaan niitä edelleen. Comanchien kaupallista toimintaa, myös siihen vahvasti kytkeytynyttä ryöstelyä, hallitsi rationaalisuus, jonka pohjalta olisi saattanut kehittyä eräänlaista alkeiskapitalismia mikäli comanche-imperiumin aika olisi jatkunut.

Entä sota sitten? Eikö comanchien valta-asema sittenkin perustunut sotilaalliseen herruuteen? Eikö lopulta kuitenkin juuri sotilaallinen voima ollut comanchien vallan taustalla vaikuttava dynaaminen tekijä? Hämäläisen mukaan näin ei suinkaan ollut, sillä juuri kauppaverkoston rakentaminen teki alussa tärkeässä asemasta olleesta sotimisesta tarpeetonta:

- Esimerkiksi useat espanjalaiset siirtokunnat alistettiin tekemällä ne taloudellisesti riippuvaisiksi, ei väkivalloin. Pian muun muassa hevosten, muulien ja lihan välittäminen oli comanchien käsissä. Sotilaallista uhkaa toki tarvittiin vahvistamaan kauppasuhteilla saavutettua herruutta, mutta aktiivinen sotiminen ei kuulunut comanchien vallankäyttöön enää imperiumin rakentamisen alkuvaiheen jälkeen. Kauppaverkostojen luomisessa ja alistussuhteiden ylläpitämisessä comanchet käyttivät varsin taitavasti myös diplomatiaa esimerkiksi vihjaillemalla yhteyksistään espanjalaisiin ranskalaisille siirtokunnille.

- Imperiumi myös mureni nimenomaan vallan taloudellisen pohjan romahdettua. Yksi keskeinen tekijä tässä oli biisonilaumojen määrässä tapahtunut voimakas väheneminen jo 1800-luvun alussa. Comanchien valta hajosi siten sisäisiin tekijöihin, ja Yhdysvaltojen 1870-luvulta alkaen käymät intiaanisodat vain sinetöivät jo muutenkin tapahtuneen imperiumin häviön.

- Biisonilaumojen häviäminen alkoi jo 1700-luvun lopulla alkaneesta hevosen mahdollistamasta liikametsästyksestä, ja laumat olivat puoliintuneet jo 1840-luvulle tultaessa, mitä seurasi suuri kuivuuskausi. Siten comanche-vallan selkäranka murtui jo vuosikymmeniä ennen Yhdysvaltojen toimeenpanemaa valloitusta 1800-luvun lopulla, jolloin muun muassa tuhoamalla rippeetkin biisonilaumoista tehtiin loppu intiaanien vallasta. Voidaan nähdä, että monisyisessä prosessissa yksi tekijä oli intiaanien 1700-luvulla omaksuma hevosen käyttö, joka järkytti ekologista tasapainoa suurilla tasangoilla ja johti myöhemmin arvaamattomiin seurausvaikutuksiin.

Näiden ympäristöhistoriallisten kysymysten kautta päästään takaisin intiaanihistorian poliittisuuteen. Hevosten, biisoneiden ja ekologisen tasapainon muodostama ongelmavyöhyke on sellainen, että mikä tahansa siitä esitetty väite on Yhdysvalloissa poliittinen. Intiaanien elämäntapahan halutaan mieltää nimenomaan ekologiseksi vastapainoksi länsimaisen yhteiskunnan riistolle.

- Intiaanihistoriaan kohdistuva paine tulee sekä akateemisen maailman sisältä että sen ulkopuolelta. Suomalaisessa historian tutkimuksessa vastaavanlaisessa tilanteessa ollaan lähinnä talvi- ja jatkosodan tutkimuksen parissa. Aihe kiinnostaa useita ja useimmilla, niin ammattitutkijoilla kuin historiasta kiinnostuneilla kadunmiehilläkin, on siitä oma, sitkeässä istuva kantansa.

Suomalainen valkonaama comanchien historioitsijana

On hyvin luonnollista, että tavallisetkin amerikkalaiset ovat hyvin kiinnostuneita intiaaneista. Ja populaarikulttuurin, kuten westernien, ansiosta meillä Suomessakin tiedetään intiaaneista varsin paljon. Silti on kiinnostavaa kysyä, miksi tutkia juuri intiaanien historiaa. Mistä olet löytänyt aihepiirisi? Ja millaisten vaiheiden kautta työsi on edennyt?

- Kiinnostukseni intiaaneihin alkoi elokuvista. Toisaalta yleisen historian opiskelijan aihevalintaa ohjasivat käytännölliset syyt. Intiaaniaiheisen työn alkuun pääsi pelkästään englannin kielen taidon varassa. Lisäksi aihepiiriin täytyi olla laaja, jotta työskentely olisi mahdollista Suomesta saatavan lähdemateriaalin varassa. Tästä johtuen mikrohistoriallisen näkökulman valitseminen oli mahdotonta, ja graduvaiheessa tutkimukseni näkökulma olikin laajimmillaan. Koko suurten tasankojen intiaaneja käsitelleen gradun jälkeen syntyi havainto, ettei comanchien kaupankäyntiverkostoja ja vallankäyttöä ollut kunnolla

tutkittu. Täysipäiväinen keskittyminen aiheeseen ja väitöskirjaan mahdollistui vuosina 1995–1998, jolloin työskentelin Suomen Pohjois-Amerikan tutkimuksen tutkijakoulun ja ASLA-Fullbright-stipendin turvin Yhdysvalloissa University of Nebraska-Lincolnissa.

Suomeen palattuasi olet kokeillut myös toisenlaista toimenkuvaa Malmin lukion historian lehtorina. Mikä on näkemysesä mahdollisuuksista yhdistää opetus- ja tutkimustyötä?

- Ensimmäisenä opettajavuoteni oli välillä vaikeaa löytää aikaa väitöskirjan kirjoittamiselle. Myöhemmin, kun oppitunnit oli kerran jo valmisteltu, tilanne muuttui ja saatoin viimeistellä tutkimukseni työn ohessa. En kuitenkaan oikein osaa sanoa, kuinka hyvin tai huonosti opettajan työ yleisemmin soveltuu tutkijoille. Asiaan vaikuttavat itse kunkin henkilökohtaiset ominaisuudet sekä se, millaisia oppilaita sattuu saamaan ja millaisessa koulussa työskentelee. Työpaineiden laatu voi vaihdella.

- Nyt väittelyn jälkeen opetustyö saa kuitenkin ainakin toistaiseksi jäädä, sillä seuraavaksi on esissä vuosi post-doc fellowship -rahoituksella Southern Universityssä Dallasissa, jossa intiaanihistorian johtaviin tutkijoihin kuuluva David Weber vaikuttaa. Tarkoitukseni on työstää väitöskirjastani sellainen versio, joka olisi julkaistavissa kaupallisesti Yhdysvalloissa.

* * *

**Teksti ja kuvat:
Sari Forsström, Jouko Nurmiainen ja Risto
Marjomaa.**

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat